

УДК 930.2 (477.41) "18" : [394 : 323.39-055.1] (045)
DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2025.1.311>

Антон Терещук*

ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ У ДОВГОМУ ХІХ СТОЛІТТІ У СВІТЛІ ЧОЛОВІЧИХ ЕГО-ДОКУМЕНТІВ ШЛЯХТИ КИЇВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ

Анотація: У статті розглядаються его-документи польської шляхти у довгому ХІХ ст. Київської губернії як важливе джерело для вивчення повсякденного життя цієї соціальної групи. Проаналізовано загальні тенденції, характерні для таких матеріалів, зокрема акцент на описах родинного життя, сусідських маєтків та інших аспектів приватного простору. Історія повсякденності зосереджується на вивченні повсякденного, рутинного життя окремих осіб або соціальних груп, акцентуючи увагу на їхніх переживаннях і внутрішньому світі. Специфіка таких досліджень передбачає активне залучення его-документів, таких як спогади, мемуари, щоденники, нотатки, записки та листування, які дозволяють більш глибоко зрозуміти контекст повсякденного життя та світогляд його учасників.

Мета статті – проаналізувати спектр документів особистого походження представників польської шляхти ХІХ ст. з точки зору їх використання у дослідженнях історії повсякденного життя.

У статті розглянуто его-документи, які відображають різні аспекти повсякдення польської шляхти Київської губернії, зокрема сімейні традиції, виховання, побут, сімейні відносини, суспільну діяльність і культурні практики.

Ключові слова: маєток, шляхта, его-документи (мемуари, спогади, щоденники), повсякденне життя, землеволодіння, довге ХІХ ст.

Вступ. Історія повсякдення досліджує щоденне рутинне життя певної особи чи соціального стану. Історики повсякдення аналізують переживання та внутрішній світ осіб, які зазвичай були очевидцями історичних подій чи процесів. Специфіка даних досліджень вимагає широкого використання его-документів (спогадів, мемуарів, щоденників, нотаток, записок, листування тощо). У них, на відміну від офіційних джерел інформації – себто архівних чи статистичних матеріалів, відображаються факти, образи чи особистості на емоційно-психологічному рівні індивідууму учасника чи свідка історичних подій і політичних процесів. Вони віддзеркалюють емоційне сприйняття автора, завдяки чому можна відтворити його ставлення до процесів, осіб чи історичних явищ, які були ним описані. За допомогою его-документів історикам вдається відтворити мозаїку повсякденного життя: матеріальне забезпечення існування, проведення вільного часу, освіти, харчування, родинних відносин тощо.

Однак окрім значних переваг документи особового походження можуть містити фактологічні неточності, які могли б бути зумовленими умисними діями автора его-документа чи просто бути наслідком обмеженості людської пам'яті. У той же час варто

* Терещук Антон Сергійович – аспірант Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (Умань, Черкаська область, Україна); ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2519-6738>; e-mail: tereshchuk.anton@gmail.com

усвідомлювати, що даний вид джерела є ретрансляцією суб'єктивного сприйняття певної особи, яка керувалася тогочасними нормами моралі або власними упередженнями чи переконаннями.

Метою статті є аналіз комплексу особових документів представників польської шляхти ХІХ ст. з точки зору їхньої цінності для вивчення історії повсякденності. Ключові завдання дослідження полягають у визначенні, які саме аспекти повсякденного життя можуть бути реконструйовані на основі его-документів шляхетських чоловіків, а також у виявленні їхньої інформативності для розуміння соціальних, культурних і психологічних реалій тогочасного суспільства.

Актуальність теми обумовлена поглибленням теми історії повсякдення, яке кілька останніх десятиліть набирає популярності в українській історіографії. Представники польської шляхти у Київській губернії в ХІХ ст. попри свою нечисельність – 8-10% від загальної маси населення регіону, відігравала провідну роль у всіх сферах життя. Таким чином, дослідження та поглиблення вивчення історії повсякдення шляхетського загалу доповнить та розширить напрацювання присвячені історії Київської губернії у ХІХ ст.

Огляд літератури. Висвітлюючи історіографію повсякдення польської еліти ХІХ ст. слід розділити її на дві категорії. До першої відносяться дослідження, що висвітлюють питання пов'язані з розбудовою методології та понятійного апарату історії щоденності: Ольга Коляструк¹, Микола Зінчук², Олександр Удод³, Тарас Нагайко⁴, Йоланта Колбушевська⁵, Марія Богуцька⁶ й інші.

До другої слід віднести наукові напрацювання, які висвітлюють окремі питання повсякдення польської еліти та тих, які більш змістовно вивчають присутність шляхти у Київській губернії ХІХ ст.: Ігор Кривошея⁷, Іван Ярмошик⁸, Юрій Земський⁹, Євген

¹ Коляструк О. Історія повсякденності в Україні: проблема становлення і легітимізації // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. 2010. Вип. 18. Серія: Історія: збірник наукових праць за заг. ред. проф. П.С. Григорчука. С. 387-390.

² Зінчук М. Історія повсякденності як новий напрямок гуманітарних досліджень // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. 2010. Вип. 18. Серія: Історія: збірник наукових праць за заг. ред. проф. П.С. Григорчука. С. 391-394.

³ Удод О. Про історію повсякденності // Бористен. 2000. № 4. С. 10.

⁴ Головка В. «Риба та м'ясо» історії повсякденності: теоретичні засади напрямку // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: міжвід. зб. наук. пр.; Ін-т історії України НАН України. 2007. Вип. 17. С. 97-101.

⁵ Kolbuszewska J. Historia codzienności i prywatności jako perspektywa badawcza w historii i historii historiografii // Życie prywatne Polaków w XIX wieku. Olsztyn, 2013. S. 13-22.

⁶ Bogucka M. Życie codzienne – spory wokół profilu badań i definicji // Kwartalnik Historii Kultury Materialnej. R. 44. 1996. 331 s.

⁷ Кривошея І. Польські аристократи Потоцькі (герб «Пилява») в дзеркалі щоденників та мемуарів російської еліти // Гілея. 2009. Вип. 25. 2009. С. 7-19; Кривошея І., Квасневська О. Російська ментальна «матрешка» у дзеркалі європейських тревелогів миколаївської доби // Емінак. 2017. № 1 (2). С. 9-17.

⁸ Ярмошик І. Польська історіографія 1800-1939 рр. суспільно-політичного і культурно-духовного розвитку Волині: Автореф. дис.... д. іст. н.: 07.00.06. Київ, 2011. 38 с.

⁹ Земський Ю. Станова ієрархія польської шляхти Українського Правобережжя як перешкода національній консолідації та боротьбі за відродження державності середини ХІХ ст. // Старожитності Лукомор'я. 2024. № 2. С. 38-54. DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2024.2.260>

Чернецький¹⁰, Володимир Єршов¹¹, Надія Темірова¹², Юлія Ярцун¹³, Ольга Гончарова¹⁴, Богдна Гудь¹⁵, Даніель Бовуа¹⁶, Тадеуш Епштейн¹⁷, Мірослав Устшицький¹⁸ та інші.

Виклад основного матеріалу. Его-документи, зокрема мемуари, спогади, щоденники, листи й інші форми особової документації, становлять надзвичайно цінне історичне джерело. Вони відображають події, образи та постаті через емоційно-психологічне сприйняття їх автора – безпосереднього учасника або свідка історичних процесів. Мотиви створення таких текстів були різноманітними, проте їх ключовим завданням залишалося осмислення та фіксація власної ідентичності у певному історичному контексті. Автори прагнули через текст зафіксувати свою роль у суспільних процесах, створюючи тим самим своєрідний портрет епохи. Попри те, що его-документи несуть у собі значний рівень документальності й історичної достовірності, вони водночас допускають певний авторський суб'єктивізм, художню інтерпретацію подій, хоча й не дозволяють відвертого вигадування. Це поєднання фактичного матеріалу з особистісним переосмисленням робить его-документи унікальним джерелом для вивчення історії, культури та ментальності певного періоду.

У статті проаналізовано его-документи, в яких чоловіки – представники шляхетських родин здійснюють саморефлексію щодо своєї ролі та місця у суспільстві відповідної епохи. На відміну від документів особового походження жінок, де чоловіки зазвичай постають як об'єкти зовнішньої оцінки, чоловічі мемуари, щоденники та спогади дозволяють простежити їхню особисту перспективу. Дослідження цих джерел дає змогу глибше зрозуміти внутрішній світ шляхтичів, особливості їхньої самоідентифікації, а також способи осмислення власного соціального статусу та ролі у суспільстві.

Довге ХІХ ст. для польського нобілітету було складним періодом: втрата держави, поразка двох національних повстань, утиски та переслідування зі сторони Російської імперії, виклики пов'язані зі скасуванням кріпацтва тощо. У цей непростий час кожен автор спогадів, мемуарів, щоденників мав власну мотивацію та цілі, яких він прагнув досягнути своєю літературною роботою. Слід пам'ятати, що не кожен представник шляхетського загалу мав хист, бажання чи можливості написання, систематизації та публікації власного

¹⁰ Чернецький Є. Правобережна шляхта за російського панування (кінець ХVІІІ – початок ХХ ст.). Джерела, структура стану, роди. Біла Церква: Вид. О.В. Пшонківський, 2007. 176 с.

¹¹ Єршов В. Польська мемуаристична література Правобережної України доби романтизму: еволюція, проблематика, поетика: дис.... д. філ. н.: 10.01.03 – література слов'янських народів. Київ, 2010. 500 с.

¹² Темірова Н. Помішки України в 1861–1917 рр.: соціально-економічна еволюція. Донецьк, 2003. С. 319.

¹³ Ярцун Ю. Повсякденне життя шляхти Київської губернії (кін. ХVІІІ – 60-ті рр. ХІХ ст.): дис... к. іст. н. Умань, 2018. 252 с.

¹⁴ Гончарова О., Кривошея І. Участь польської шляхти в Уманській сільськогосподарській виставці (26 серпня – 3 вересня 1910 р.) // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія. 2022. Вип. 41. С. 9–17. DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2022-41-9-17>

¹⁵ Гудь Б. Польсько-український етносоціальний антагонізм на Київщині, Волині і Поділлі ХІХ – початку ХХ століть у дзеркалі української історіографії // *Warszawskiezeszyty ukrainoznawcze*. 21–22. Spotkania polsko-ukraiskie. Pod redakcją Stefana Kozaka. Warszawa: Uniwersytet Warszawski, 2006. S. 39–53.

¹⁶ Бовуа Д. Переклад Зоя Борисюк. Трикутник Правобережжя. Царат, шляхта і народ. 1793–1914 рр. Київ: Кліо. 2022. 872 с.

¹⁷ Epszstein T. Z Piórem i paletą. Warszawa: Wydawnictwo Neriton Instytut Historii PAN, 2005. 590 s.

¹⁸ Ustrzycki M. Ziemianie polscy na kresach 1864–1914. Świat wartości i postaw. Kraków: ARCANA, 2006. 406 s.

я-документу. У статті будуть проаналізовані его-документи наступних представників польської шляхти: Зигмунт Котюжинський (1826-1894)¹⁹, Тадеуш Бобровський (1829-1894)²⁰, Август Іванський (батько) (1832-1921), Леон Ліпковський (1844-1933)²¹, Генрік Улашин (1874-1956)²² та Август Іванський (син) (1881-1972)²³. Усі ці представники польської еліти у той чи інший період свого життя проживали, навчалися чи працювали у XIX ст. на території Київської губернії.

Зигмунт Котюжинський був успішним цукровим підприємцем, який мав загальну повагу та авторитет у шляхетському суспільстві. Його спогади були опубліковані сином Антонієм у 1911 р. в Кракові під назвою «Спогади Зигмунта Котюжинського: 1826-1894» («Pamiętniki Zygmunta Kotiuzyńskiego: 1826-1894»). Дана праця була складена з двох записників автора. Як зазначено у передмові, вони мають певний незакінчений характер, ніби шляхтич планував їх дописати. Зигмунт Котюжинський після здобуття середньої освіти у Вінницькій, а потім Київській гімназіях вступив до Київського університету. У спогадах він залишив багато інформації пов'язаної із описами гулянь, відвідувань балів, гри в карти й інших видів проведення вільного часу молодого польського студента.

Котюжинський з жалем і критикою згадує про свою безтурботну юність. Його навчання в університеті припало на керування Дмитра Бібікова тогочасного генерал-губернатора. Автор спогадів негативно висловлювався про його методи керування та заохочення польської молоді до розгульного життя. Однак, попри бурхливе студентське життя, Котюжинському, завдяки наполегливій роботі, вдалося реалізуватися в цукровій промисловості. У спогадах він надає коротку характеристику становлення та поширення даного виду економічної діяльності на Правобережній Україні. Він також розповідає про процес торгівлі та ведення переговорів про продаж цукру в Російській імперії у другій половині XIX ст.

Завдяки вмінню налагоджувати зв'язки та накопиченням капіталу і досвіду Зигмунт Котюжинський здобував повагу та шану в середовищі польської еліти. Він був членом Київського товариства сільського господарства і сільськогосподарської промисловості. У своїх спогадах автор залишив багато відомостей про створення, діяльність і структуру організації. Котюжинський був одним із редакторів програми товариства та від його імені їздив до Варшави для вирішення організаційних питань.

Котюжинський не брав участі у Січневому

Рис. 1. Зигмунд Котюжинський (1826-1894)
(Джерело: *Kotyuzynski Z. Pamiętniki... S. 1*)

¹⁹ *Kotyuzynski Z. Pamiętniki Zygmunta Kotiuzyńskiego: 1826-1894. Kraków: Skład Główny, 1911. 179 s.*

²⁰ *Bobrowski T. Pamiętniki Tadeusza Bobrowskiego z przedmową Włodzimierza Spasowicza. T. 1. Lwów: Wydany Nakładem Funduszu Testamentowego, 1900. 507 s.*

²¹ *Lipkowski L. Moje wspomnienia 1849-1912. Kraków, 1913. 326 s.*

²² *Ułaszyn H. Z kopii watej na katedry uniwersyteckie Wspomnienia. Kraków: Księgarnia Akademicka, 2010. 520 s.*

²³ *Iwański A., Senior. Pamiętniki 1832-1876; Iwański A., Junior. Wspomnienia 1881-1939. Słowo wstępne Jarosław Iwaszkiewicza. Opracował Waclaw Zawadzki. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1968. 576 s.*

повстанні, однак він доклав значних зусиль, допомагаючи ув'язненим повстанцям у Київській фортеці. Зигмунт займався збором їжі, одягу, коштів та закупівлею необхідних речей для польських в'язнів. Був присутній під час прощання із засудженими до заслання та розстрілів шляхтичів.

Автор спогадів багато подорожував за кордоном, побувавши у багатьох країнах Європи, залишив багато описів і вражень про відвідані місця та зустрітих осіб. Загалом спогади З. Котюжинського насичені значним багажем інформації про побут, цінності й уявлення польського нобілітету Київської губернії XIX ст.

Написання та публікація документів особового походження нечасто відбувалася за життя автора. Здебільшого це робили родичі або задалегідь уповноважені особи. Однією з причин цього було уникнення критики чи невдоволення зі сторони тих, хто згадувався в его-документі. Спогади Тадеуша Бобровського можуть слугувати яскравим прикладом сильного обурення та розчарування публікацією його літературного твору в шляхетському середовищі. Їх публікацією займалися люди зазначені у заповіді.

Двотомні мемуари під назвою «Спогади Тадеуша Бобровського» («Pamiętniki Tadeusza Bobrowskiego») побачив світ у 1900 р. у Львові. Від самого моменту їх публікації вони пробудили хвилю обурення та критики у середовищі польської еліти. Тадеуш Бобровський критикував підготовку та перебіг Січневого повстання, однак не це викликало невдоволення у рядах польського нобілітету. Автор спогадів різко висловлювався про своїх шляхетських одноплемінників, критикуючи або навіть висміюючи їх недалекоглядність чи демонструючи на загал їх аморальність. Відразу після публікації «Pamiętnika» похилого віку шляхтичі чи сини уже мертвих осіб, що згадувалися у спогадах, почали звинувачувати Бобровського у безсоромній брехні та перекручуванні фактів. Розслав Маршицький охарактеризував Бобровського наступним чином: «фізично найпотворніший, розумово найдурніший, а морально найнікчемніший з усіх громадян, на мою думку»²⁴. Деякі шляхтичі намагалися викупити якнайбільше примірників, щоб менше осіб могло їх прочитати. Така значна увага до твору сприяла її продажу та зробила спогади Бобровського рідкістю та складною у придбанні.

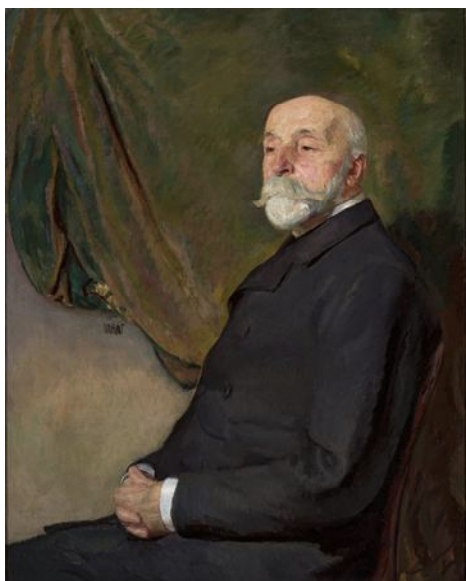

Рис. 2. Август Іванський (батько) (1832-1921)
(Джерело: *Iwański A., Senior. Pamiętniki 1832-1876, Iwański A., Junior. Wspomnienia 1881-1939... S. 13*)

Попри критику та невдоволення шляхетського загалу спогади Бобровського містять велику кількість цінної інформації про освіту, побут, звичаї, цінності й інші аспекти повсякденного життя польського нобілітету. Також у даному документі особового походження з критичної точки зору висвітлені події Січневого повстання.

Спогади Августа Іванського були опубліковані у

²⁴ *Kieniewicz S. Przedmowa wydawcy do Pamiętniki Tadeusza Bobrowskiego z przedmową Włodzimierza Spasowicza. T. 1. Lwów: Wydany Nakładem Funduszu Testamentowego, 1900. S. 7.*

1968 р. в Лодзі. У даній праці розміщені спогади батька та сина, які мали однакове ім'я та прізвище. Для зручності їх розрізняють на Iwański-junior (син) та Iwański-senior (батько). Вступне слово до спогадів написав один із перших їх читачів Ярослав Івашкевич, який по лінії своєї матері був двоюрідним братом молодшого Іванського. Праця складається з двох частин: перша присвячена батькові, а друга – синові, й охоплюють вони період від 1832 до 1939 рр.

Спогади Августа Іванського (батька) (рис. 2) містять значну кількість інформації пов'язаної із повсякденним життям польської еліти²⁵. Вони розпочинаються від дитинства й описують події до зрілого віку автора (1832–1876 рр.). Іванський чітко окреслює мету своєї літературної роботи, яка полягала у висвітленні питань пов'язаних з наслідками Січневого повстання, з якими йому довелося зіткнутися. Побіжно він описує свій життєвий шлях до свого ув'язнення у Київській фортеці та заслання до Сибіру. Іванський (батько), будучи творчою особою, мало часу приділяв веденню господарства, однак залишив свої спогади відносин українського селянства та польської шляхти. У мемуарах Августа (батька) міститься інформація пов'язана з побутом, освітою, сімейними відносинами, проведенням вільного часу, подорожами тощо. Безсумнівно найцінніша інформація у спогадах старшого Іванського криється у його описах щоденного побуту та настроях колишніх січневих повстанців в ув'язненні. Також він детально описує подорож і своє щоденне життя на засланні у Сибіру. Мемуари Августа Іванського (батька) доповнені картинами та фото (у кількості 19 шт.) осіб або місць, які згадуються у тексті, що слугує додатковим матеріалом при дослідженні проблематики повсякдення.

Леон Ліпковський (рис. 3) був представником середньозаможної шляхти, який значний відсоток свого свідомого життя провів у Київській губернії. Сам автор профінансував публікацію спогадів, які вийшли у 1913 р. в Кракові. Его-документ охоплює події 1849–1912 рр. Ліпковський у вступі до своїх спогадів чітко окреслює мету написання свого твору. Він прагнув зібрати всю інформацію про усіх близьких і далеких родичів родини Ліпковських. Автор спогадів дає детальний опис своєї родини та маєтків, які перебували в її власності. Текст наповнений великою кількістю картин, фото та зображень родинних гербів описуваних осіб. Ліпковський прагнув, щоб інформація про його рід не була втрачена та передана нащадкам. Леон також оповідає про своє дитинство та зріле життя, яке він провів разом з братом Зигмундом у с. Пятигорах.

Ліпковський надає багато корисної інформації про родинні відносини у шляхетських родинах описуючи їх

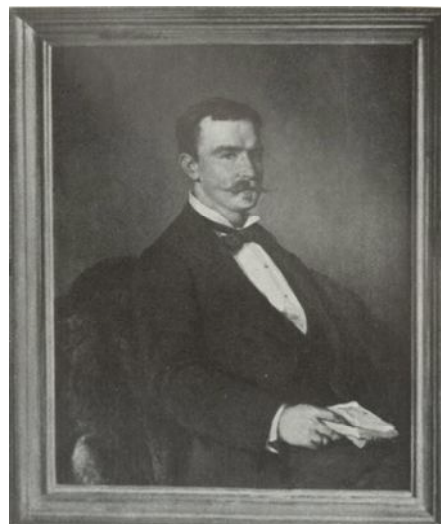

Рис. 3. Леон Ліпковський (1844–1933)
(Джерело: *Lipkowski L. Moje wspomnienia...*
S. 19)

²⁵ *Siedlecki M. Wątek odestki w Pamiętnikach Augusta Iwańskiego, ojca i syna // Wydawnictwo Prymat. Białystok-Odessa, 2021. S. 321–330; Терещук А. Січневе повстання 1863–1864 рр. у спогадах Августа Іванського // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія. 2024. Вип. 47. С. 126–134. DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2024-47-126-134>*

уподобання, спосіб проведення вільного часу та ведення господарства. Змальовуючи маєток у Пятигорах, він також дає характеристику українському селянству, демонструючи своє ставлення до них і польських землевласників.

Генрік Улашин (рис. 4) – польський славіст, мовознавець, професор трьох університетів: Львівського (1920–1921), Познанського (1921–1939) та Лодзького (1945–1956). Науковий і літературний доробок автора налічує 226 наукових праць на мовознавчу тематику та 442 тексти переважно публіцистичного характеру на соціальні та світоглядні теми.

Спогади Г. Улашина були зібрані й опрацьовані Мірославом Скажиньським і видані під назвою «Від Копівати до університетських кафедр. Спогади» («Z Kopiowatej na katedry uniwersyteckie. Wspomnienia»). Як згадує сам автор – спогади розпочав писати ще у шкільні роки, а саме у третьому класі середньої школи. Тоді вони мали характер несистематичних нотаток у шкільному календарі «Товарішчах», в якому, будучи учнем Уманської прогімназії, заповнював рубрики пов'язані з навчанням. Після завершення середньої освіти автор починає все більше приділяти увагу написанню спогадів і вражень. Згодом у Лїпську Генрік розпочав систематизувати й укомплектувати свої нотатки та записи. Його працю перервала Перша світова війна, проте після її завершення він продовжує роботу над упорядкуванням своїх спогадів. Уже працюючи професором Познанського університету йому вдалося завершити працю над своїми спогадами, які нараховували 5 томів. Проте, на жаль, під час Другої світової війни більшість напрацювань було втрачено. Загалом у роботі зібрані матеріали від дитинства до похилого віку Генріка Улашина. Тому зібраний та

опрацьований матеріал Мірославом Скажиньським не є повним зібранням спогадів Генріка Улашина, проте містить багато цікавих свідчень пов'язаних зі світоглядом і повсякденним життям польської шляхти на Правобережній Україні у кінці XIX – початку XX ст.²⁶

Окрім важливих свідчень та інформації спогади Улашина вирізняються на тлі інших подібних я-документів стилем написання та інтелектуальним багажем автора. Як зазначалося вище, Генрік був видатним науковцем, який досліджував слов'янські мови, що мало своє відображення у певних коментарях чи зауваженнях, які робить автор спогадів. Це проявлялося в описі й оцінці польського нобілітету чи у роздумах про традиції українських селян та їх відносин з польською шляхтою. Таким чином, написаний Улашином яго-документ слугує важливим джерелом інформації у висвітленні повсякдення польської еліти у XIX ст.

Рис. 4. Генрік Улашин (1874–1956)
(Джерело: *Ułasiński H. Z kopiowatej... S. 5*)

²⁶ *Ułasiński H. Z kopiowatej na katedry uniwersyteckie Wspomnienia. Kraków: Księgarnia Akademicka, 2010. S. 15.*

Август Іванський (син), на відміну від батька, чітко не окреслює мети своєї літературної праці. Вони охоплюють значний період його життя від 1881 до 1939 рр. Молодший Август був вмілим підприємцем і брав активну участь у публічному житті. Він детально описує села Рижавку й Ольшанку, в яких він вів господарство. Автор спогадів був палким прихильником впровадження нових методів та інструментів обробітку землі. Виступав за впровадження та поширення капіталістичних відносин із селянами та працівниками. Був учасником Умансько-Липовецького сільськогосподарського товариства, що знайшло відображення у спогадах описом діяльності та структури організації. Окрім господарського аспекту шляхетського побуту Іванський у спогадах приділяє значну увагу відносинам з іншими представниками шляхетського загалу, передаючи їх настрої та надії пов'язанні зі змінами та подіями ХХ ст. У них також міститься великий обсяг інформації пов'язаний з побутом і зацікавленнями польського нобілітету, що може бути використаним у дослідженні історії повсякдення. Вони підкріплені різноманітними ілюстраціями та фото у кількості 22 шт.

Деякі его-документи концентрувалися на висвітленні окремих подій. До таких можна зарахувати щоденник Александра Грози, який був опублікований в 1857 р. у Вільнюсі під назвою «Мозаїчний контрактний щоденник 1851 року» («Mozaika kontraktowa pamiętnik z roku 1851») ²⁷. У ньому автор детально описує контракти в Києві у 1851 р. У щоденнику Гроза по дню (від 21 січня до 2 лютого) описує весь процес від необхідних приготувань для виїзду на контракти, до повернення до маєтку. У цих спогадах багато описів, суджень та оцінок автора як до самих контрактів, так і до оточуючих його шляхтичів та їх діяльності.

Важливими джерелами особового походження для дослідження повсякденного життя польської еліти у ХІХ ст. є різноманітні зібрання спогадів шляхтичів присвячені вибраній тематиці. Наприклад, праця Вітольда Віжейського «Фрагменти з історії польської академічної молоді в Києві 1834-1920» («Fragmenty z dziejów Ploskiej młodzieży akademickiej w Kijowie 1834-1920») ²⁸. У ній висвітлюються спогади польських студентів у Києві. Віжейський зібрав спогади шляхтичів, які навчалися у Києві від 1834 до 1920 рр. та зіставив їх вибрані фрагменти присвячені навчанню в університеті. Дана праця корисна для вивчення освітньої складової польського нобілітету у Київській губернії. Автор упорядковано та неупереджено виклав значний обсяг матеріалів, які висвітлюють різні аспекти пов'язані з навчанням у вищому навчальному закладі Києва. Розглянуто процес

Рис. 5. Август Іванський (син) (1881-1972)
(*Iwanski A., Senior. Pamiętniki 1832-1876, Iwanski A., Junior. Wspomnienia 1881-1939...* S. 263)

²⁷ *Groza A. Mozaika kontraktowa pamiętnik z roku 1851. Wilno: Nakład i druk Józefa Zawadzkiego, 1857. 256 s.*

²⁸ *Wierzejski W. Fragmenty z dziejów Ploskiej młodzieży akademickiej w Kijowie 1834-1920. Warszawa: Wydaje Instytut Józefa Piłsudskiego poświęcony badaniu najnowszej historii Polski, 1939. 160 s.*

вступу, навчання, опис викладачів і керівництва закладу, проведення вільного часу, підготовка та ведення забороненої діяльності тощо. Спогади шляхтичів доповнені зображеннями та фото студентів і викладачів Київського університету.

Висновки. Отже, еґо-документи польської шляхти XIX ст. Київської губернії містять значну кількість інформації присвяченої повсякденному життю цієї соціальної групи суспільства. У них прослідковуються певні загальні тенденції, як-от присвячення значної уваги висвітленню й опису своєї родини та сусідських маєтків. Свої еґо-документи шляхтичі наповнювали зображеннями (картин, родинних гербів, осіб), фото (маєтків, відвідуваних місць, осіб) і різноманітними схемами та таблицями. Їх наявність і кількість обумовлювалася часом написання, наприклад фото, та бажаннями самого автора. Деякі мемуари, як-от Т. Бобровського не містили значної кількості ілюстрацій, а інші обмежувалися лише фотом автора, як у випадку Зигмунта Котюжинського. Не всі представники польського нобілітету писали свої твори з чіткою метою, як-от Август Іванський (батько) чи Л. Ліпковський, а робили натомість це без чіткого задуму.

Еґо-документи певних шляхтичів наповнені винятковою інформацією з різних галузей чи питань їх діяльності у Київській губернії досліджуваного періоду. Наприклад, Зигмунт Котюжинський детально описував процес розвитку цукрової промисловості в регіоні та діяльність Київського товариства сільського господарства й сільськогосподарської промисловості, чи Г. Улашин, який з нетипового кута лінгвіста висвітлював відносини польської шляхти та українського селянства. Таким чином, наявність обширної кількості документів особового походження польської шляхти дає можливість проводити дослідження щоденного життя у Київській губернії в період довгого XIX ст.

Anton Tereshchuk

Everyday Life in the Long 19th Century in the Light of Male Ego-Documents of the Nobility of Kyiv Governorate

Abstract: Ego-documents, including memoirs, recollections, diaries, letters, and other forms of personal documentation, constitute an important source for studying historical processes. They reflect events, personalities, and social realities through the subjective perception of their authors—direct participants or witnesses of past events. The creation of such texts was driven by various motives; however, the key objective was not only to record events but also to comprehend one's identity in the context of sociocultural and historical transformations. The proposed article examines a collection of ego-documents created by representatives of the Polish nobility of the Kyiv Governorate during the 'long' 19th century, considering them a valuable historical source for reconstructing the everyday life of this social group. The study analyzes the main trends characteristic of these texts, particularly their focus on describing family life, the functioning of noble estates, social interactions, and everyday practices. Special attention is given to the methodological aspects of using ego-documents in research on the history of everyday life, which centers on analyzing daily rituals, behavioral patterns, emotional experiences, and the worldview orientations of individuals or social groups.

The aim of the article is to provide a comprehensive analysis of personal documents of Polish noblemen from the 19th century, allowing for an assessment of their informative value for studying the history of everyday life. The main research objectives include identifying key aspects of everyday life that can be reconstructed based on the analysis of ego-documents, as well as clarifying their role in examining the sociocultural and psychological realities of the noble environment of that period.

The article presents a detailed analysis of ego-documents created by such representatives of the Polish nobility of the Kyiv Governorate as Zygmunt Kotyuzhynski (1826-1894), Tadeusz Bobrowski (1829-1894), August Iwański (father) (1832-1921), Leon Lipkowski (1844-1933), Henryk Ułaszyn (1874-1956), and August Iwański (son) (1881-1972). Their memoirs, diaries, and correspondence provide information on various aspects of noble life, including family traditions, upbringing, intra-family relationships, social activity, and cultural practices. The study of these sources contributes to a deeper understanding of the social interactions, worldview orientations, and everyday characteristics of the Polish nobility of the Kyiv Governorate during the specified period.

Keywords: estate, nobility, ego-documents (memoirs, recollections, diaries), everyday life, landownership, long 19th century